

De afstand tussen wetenschap en beleid

Bea Cantillon, Marleen Brans, Evelien Tonkens en Corné van der Meulen

Inleiding

Steven Van Hecke (KU Leuven)

“I think people in this country have had enough of experts”, aldus Michael Gove, Brits minister van Justitie en notoir Brexiteer. De opvallende uitspraak – Gove behoort tot het establishment van de Conservatives – viel begin juni 2016 tijdens de referendumcampagne in het Verenigd Koninkrijk. De stelling van Gove ruikt naar populisme en refereert aan een vermeende algemene tendens tot anti-intellectualisme: experts moeten hun plaats kennen, vooral als het volk aan het woord komt of wanneer er gezwaaid wordt met ‘het primaat van de politiek’.

Elke vergelijking loopt mank, uiteraard, maar ook de Vlaamse goegemeente schrok enkele dagen eerder op van de uitval van minister-president Geert Bourgeois aan het adres van professor Bea Cantillon, directeur van het Centrum voor Sociaal Beleid (CSB) – Herman Deleeck van de Universiteit Antwerpen (*De Standaard*, 2 juni 2016). Aanleiding was haar kritiek op het nieuwe kinderbijslagsysteem waarover de partijen van de Vlaamse regering een akkoord hadden gevonden. De validiteit van haar rekenwerk werd in twijfel getrokken, maar wat vooral de wenkbrauwen deed fronsen was dat Bourgeois het niet vond kunnen dat Cantillon kritiek gaf

op een regeling waarvoor ze zelf input had gegeven.

Ziedaar de spanning tussen de rol van de (sociale) wetenschapper enerzijds en de rol van de beleidsmaker anderzijds. Deze spanning is traditioneel het voorwerp van discussie. De onafhankelijkheid van de wetenschapper is een *conditio sine qua non* om op kritische wijze vragen te stellen, data te verzamelen, een onderzoeksmethode toe te passen en te reflecteren over de resultaten. Dit belet niet dat een academicus zich dienstbaar opstelt (‘nuttig maakt’) door via fundamenteel of toegepast onderzoek het beleidsproces te faciliteren. Dit kan in de fasen van de agendasetting, de beleidsvoorbereiding en de beleidsevaluatie. Als zodanig komt de wetenschapper in mindere of meerdere mate dichterbij het beleidsproces te staan. En bij de beleidsmakers. Dat creëert een spanning. Een gezonde spanning, op voorwaarde dat iedereen zijn of haar rol speelt.

Het voorliggende incident is dus geenszins nieuw, maar vormt wel een mooie aanleiding om de kwestie van een zekere afstand onder de loep te nemen. Eerst komt de rechtstreeks betrokkene, Bea Cantillon, aan het woord. Daarna belicht Marleen Brans, hoogleraar aan het Instituut voor de Overheid (KU Leuven), de spanning tussen wetenschap en beleid vanuit vergelijkend bestuurskundig per-

spectief. Evelien Tonkens, eerder Tweede Kamerlid voor GroenLinks en bijzonder hoogleraar aan de UvA, thans hoogleraar burgerschap en humanisering van de publieke sector aan de Universiteit voor Humanistiek, reflecteert vervolgens op haar ervaringen met onderzoek ten behoeve van beleid. Het Symposium wordt afgesloten met een reactie van Corné van der Meulen, onderzoeker bij de Stichting Beroepseer. Van der Meulen is een van de redacteurs van een bundel over wetenschap die in het najaar van 2016 onder auspiciën van Beroepseer zal verschijnen.

Onafhankelijk en beleidsgericht?

Bea Cantillon (Universiteit Antwerpen)

Deze bijdrage bevat twee onderdelen. Eerst komt de rol van de onderzoeker in de beleidsvorming aan bod naar aanleiding van de hervorming van het kinderbijslagsysteem in Vlaanderen. De focus ligt op de betwisting van zowel de onderzoeksresultaten als van het in het openbaar innemen van een (normatief) standpunt door bij beleid betrokken academici. Daarna volgt een reflectie op basis van eerdere ervaringen. Samen vormen deze twee elementen een geheel over de onafhankelijkheid van de sociale wetenschapper en de compatibiliteit hiervan met beleidsgericht onderzoek.

Wanneer onderzoek in twijfel wordt getrokken

Het in twijfel trekken van bevindingen uit onderzoek is eigen aan de wetenschap.

Dat geldt ook voor het onderzoek dat het CSB deed over de nieuwe kinderbijslagregeling. Het onderzoek is replicerbaar en tegensprekelijk. Alle cruciale stappen van het onderzoek, zoals de aangenomen assumpties en de gehanteerde methodologie, zijn nauwgezet geargumenteed in het rapport. Specifiek bij de uitwerking van de nieuwe Vlaamse kinderbijslag is dat de uitkomsten niet in twijfel worden getrokken vanuit de academische wereld maar vanuit de politiek. Daar is op zich niets verkeerd aan. Beleidsmakers hebben de mogelijkheid om aangereikte onderzoeksresultaten te negeren of niet te implementeren. Dat het debat ten gronde beduidend aan belang verliest – ten voordele van een discussie over getallen na de komma, over het net wel of net niet reduceren van het aantal mensen dat ‘at-risk-of-poverty’ leeft – is wel een spijtige zaak. Dat is niet goed voor het besluitvormingsproces en de output ervan.

Idealiter wordt immers een discussie georganiseerd over de doelstellingen van het nieuwe systeem om de kinderbijslag vorm te geven. Moet het bestrijden van kinderarmoede als een (centraal) oogmerk functioneren? En zo ja, hoe moet dat in balans worden gebracht met andere doelstellingen zoals de horizontale gelijkheid tussen gezinnen zonder kinderen en gezinnen met kinderen? Dat is een politieke kwestie, die beslecht moet worden door de meerderheid in overleg met de sociale partners. Wetenschappelijk onderzoek kan de doelmatigheid van alternatieve beleidsscenario's in kaart brengen, vertrekkend van theoretische of maatschappelijk vastgelegde doelstellingen. Armoedebestrijding is in dit dossier

een evidente benchmark: kinderbijslagen zijn een uitstekende hefboom om kinderarmoede te bestrijden en de Vlaamse regeringsverklaring stelt een halvering van de kinderarmoede als doel voorop.

Opvallend is voorts dat er voor de hervorming van de kinderbijslag geen sterk bindende tijdsbeperking bestond. Enerzijds reikt deze legislatuur nog voldoende ver en anderzijds zijn er geen externe actoren die op korte termijn (stringente) benchmarks voorschrijven of druk zetten. Vanuit dit perspectief rijst de vraag in welke mate de perceptie van de noodzakelijkheid om snel resultaten te leveren, een perceptie die blijkbaar in de schoot van de regering ontstond, proportioneel is.

A fortiori wanneer een onderzoeker ‘dichter bij het beleid komt te staan’ – wanneer onderzoek met andere woorden een beleidsondersteunende functie heeft – moet een wetenschapper zich bewust zijn van het feit dat ‘evidence-based policy-making’ beperkingen heeft. In dit verband zijn twee aspecten van belang, die nauw verbonden zijn met de maturiteit van de onderzoeker. Ten eerste is tegenprekelijkheid inherent aan wetenschappelijke evidentie. Dat is zeker zo voor sociale wetenschappen, want op het einde van de rit betreft het hier geen exacte wetenschap. Samenhangend met het onderzoeksobject, namelijk een complexe sociale realiteit waarin er altijd sprake is van onverwachte gedragseffecten, zijn er verschillende scholen in verschillende sociale wetenschapstakken ten aanzien van verschillende domeinen. Het al dan niet noodzakelijk zijn van een stringent begrotingsbeleid op EU-niveau is een typisch voorbeeld. Zelfs wanneer onderzoek ver-

trekt vanuit dezelfde vraag en dezelfde uitgangspunten, kunnen uiteenlopende resultaten gevonden worden. Ten tweede is het cruciaal dat de onderzoeker de aanwezigheid van meerdere (normatieve) standpunten in het debat erkent. Wetenschap draait om systematische kennisproductie. Het nemen van beslissingen – en dus het doorhakken van normatieve knopen – gebeurt door politici, via een democratisch proces. Maar de wetenschapper staat ook in de samenleving. Vertrekkend van het persoonlijke maatschappij- en mensbeeld en van de eigen waarden en normen heeft hij of zij de verantwoordelijkheid en de opdracht om zich op basis van het wetenschappelijk onderzoek ook uit te spreken over maatschappelijke kwesties.

Bovendien kan het aanvaarden van een onderzoeksopdracht mogelijk een vertrouwelijkheidsvereiste impliceren. Dat laatste is des te meer het geval wanneer privacy in het geding is, omdat de overheid databanken ter beschikking stelt om de onderzoeker in staat te stellen een onderzoeksvraag te beantwoorden. Vertrouwelijkheid wordt dan geregeld in een contract dat duidelijk een termijn en een voorwerp specificeert.

Dat laatste is eerder uitzondering dan regel aangezien het CSB normaliter geen beleidsondersteunend onderzoek verricht. Zo heeft het CSB nooit een steunpunt getrokken. We hanteren een onderzoeksfocus die meer afstand tot de beleidsvoorbereiding impliceert en dat maakt dat onze onderzoeksmiddelen niet afkomstig zijn van allerlei overheidsinstanties.

Het onderzoek naar een nieuw Vlaams kinderbijslagsysteem was wel beleidsvoorbereidend, met name in opdracht van het

agentschap van Kind & Gezin. Het contract bevatte – op het gebruik van de data van de Kruispuntenbank na – geen vertrouwelijkheidsclausule. Het contract was ook al meer dan een jaar verlopen. Er waren dus geen contractuele verbintenissen meer. Het onderzoek leverde een grote reeks van becijferde alternatieve scenario's op. Deze vormden de basis van politieke afwegingen en het uiteindelijke politieke compromis. De inhoud van dat compromis werd echter niet voorafgaandelijk afgetoetst op de budgettaire haalbaarheid en de sociale gevolgen. Daarmee stelde de politiek zich erg kwetsbaar op. Het is duidelijk dat het politieke proces te snel liep. Hiermee samenhangend wijst het advies van de SERV op het gebrek aan overleg met de sociale partners, andere stakeholders en de afwezigheid van een armoedetoets.

Wanneer onderzoek het verschil kan maken

Het kan echter ook anders. Een voorbeeld van een niet-gepolariseerde discussie was het voorstel uit 2006 om in Vlaanderen over te gaan tot een volledige outputfinanciering van het universitair onderwijs. Initieel was het de bedoeling om middelen voor de universiteiten integraal te laten afhangen van het aantal geslaagde studenten (en dus niet van het aantal ingeschreven studenten). In de grote steden liggen de slaagpercentages echter lager, los van de inspanningen van universiteiten om studenten over de streep te trekken. In mijn toenmalige hoedanigheid als vice-rector van de Universiteit Antwerpen bracht ik cijfermateriaal aan dat

aantoonde dat deze hervorming van de verdelingsleutel niet neutraal was. Outputfinanciering na het 60e studiepoint zou dat wel zijn. Doorheen de beleidsvoorbereidingsfase ontstonden intense discussies over de grond van het issue op basis van onze cijfers. Het was cruciaal dat ten eerste deze discussies binnen de 'inner circle' bleven en dat er ten tweede sprake was van een open houding ten aanzien van argumenten. Ons onderzoek – dat later gepubliceerd werd in een internationaal tijdschrift – had wel degelijk een impact op het uiteindelijke beleid. Dit is goed voorbeeld van hoe 'evidence-based policy' kan werken, met erkenning van het bestaan van meerdere legitieme politieke standpunten enerzijds en respect voor wetenschappelijke evidentie en integriteit anderzijds.

Op Europees niveau wordt de link tussen wetenschappelijk onderzoek en de beleidspraktijk gekenmerkt door een specifieke dynamiek. Om te beginnen is er geen directe rol voor de onderzoeker weggelegd. Evidentie wordt aangebracht door instituties. Verder is de beleidsondersteunende dimensie veel beperkter. Agendasetting en *a fortiori* beleidsvoorbereiding zijn veel minder een aangelegenheid waarmee onderzoekers zich bezighouden. Zelf heb ik op dit niveau ervaring opgedaan door de inbreng van wetenschappelijke bevindingen in het bepalen van de indicatoren voor het sociaal beleid van de Europese Unie. Toen België in 2001 het voorzitterschap van de EU uitoefende, was Frank Vandenbroucke, tussen 1999 en 2003 Belgisch minister van Sociale zaken, verantwoordelijk voor de uitwerking van de sociale indicatoren die

de basis vormden voor de ‘benchmarking’ binnen de Open Methode van Coördinatie (OMC). Dit kaderde binnen de Lissabon-strategie, die er onder meer op gericht was duurzame, slimme en inclusieve economische groei te stimuleren.

Concreet werd aan de ene kant een commissie samengesteld om de OMC-criteria uit te werken. Aan de andere kant was er de opdracht aan twee verschillende groepen van auteurs om twee verschillende boeken te schrijven. In de eerste plaats werkten Gøsta Esping-Andersen en collega’s aan een beschouwend boek over de richting waarin de nieuwe welvaartstaat moest evolueren. In de tweede plaats legden Tony Atkinson en collega’s zich toe op de vraag wat goede indicatoren zijn. Dit laatste werk moest resulteren in een voorstel. Het boek is geschreven vanuit een hecht samenwerkingsverband met de minister, de Europese Commissie en Eurostat. Daarenboven is het een goed voorbeeld van wetenschappelijk schrijven, met een daadwerkelijk pragmatische component. De vraag hoe de beleidsmakers vooruitgeholpen konden worden stond voorop. Het resultaat was een bevattelijke samenvatting van de voorhanden zijnde kennis.

In tegenstelling tot het voorbeeld van de hervorming van de Vlaamse kinderbijslag liet dit Europese verhaal veel meer ruimte om op lange termijn trajectmatig te denken. Om een volledig systeem te ontwikkelen of te herdenken, moet namelijk gezocht worden naar een zo groot mogelijk draagvlak. Anders geformuleerd: input van stakeholders en wetenschappers die met de nodige vrijheidsgraden rond de tafel zitten om samen hun schouders onder een toekomstproject te kunnen zetten,

vervult een sleutelrol. Zo kan effectiviteit op lange termijn bewerkstelligd worden.

De volgende drie elementen bieden een mogelijke verklaring voor de zo net aangetoonde tegenstelling tussen het Vlaamse en het Europese voorbeeld. Om te beginnen is er de op zijn minst beperkte consensus in de Vlaamse coalitie aangaande de onderliggende doelstelling van de kinderbijslag. Een politiek gevoelige onderhandeling over een beleidsissue met een groot belang kan de ruimte voor wetenschappelijke bevindingen doen slinken. Vervolgens kan er een rol weggelegd zijn voor de terugkeer van het primaat van de politiek. Dat staat niet los van het wegvalLEN van enerzijds de ondersteuning door studiediensten van middenveldorganisaties en anderzijds de steunpunten bij de universiteiten, terwijl de administraties en hun studiediensten nog niet altijd evenveel expertise hebben kunnen opbouwen. Een Vlaamse Raad voor het Wetenschappelijk Regeringsbeleid, naar Nederlands model, zou daarom de beleidsmakers en (dus) het beleid een extra ondersteuning bieden, zodat de Vlaamse regering in de toekomst minder afhankelijk is van externe expertise en zodat de beleidsvoering meer en beter is ingebed in wetenschappelijk onderzoek. De kans op onnodige polemiek en polarisatie wordt dan veel kleiner.

Speaking Truth to Power?

(Wildavsky, 1987)

Marleen Brans (KU Leuven)

In de relatie tussen wetenschap en beleid is het eerst en vooral belangrijk om ons

bewust te zijn van het onderscheid tussen uitspraken van positieve aard (een feitelijke beschrijving van de werkelijkheid – hoe is het?) en uitspraken van normatieve aard (bevindingen terugkoppelen aan waarden en normen – hoe zou het moeten zijn?). In essentie bouwt wetenschap immers op een systematische manier kennis op over de geobserveerde werkelijkheid. De validiteit en de betrouwbaarheid van onderzoeksresultaten is wat een onderzoeker definieert en het fundament voor zijn of haar reputatie. Dit betekent dat positieve, ‘exogene’ ongeldigheidsclaims, afkomstig van buiten het wetenschappelijk (falsifiërings)proces, de integriteit van de wetenschapper in vraag stellen. Belangrijk is wel dat, vertrekkende van een complexe sociale realiteit enerzijds en de toegevoegde waarde van multidisciplinaire onderzoeksdesigns en -netwerken anderzijds, het bestaan van (de meerwaarde van) verschillende realiteiten – als product van verschillende rationaliteiten – erkend wordt. Contesteerbaarheid is immanent aan het wetenschappelijk proces.

Daarnaast kan de normatieve relevantie van de onderzoeksresultaten in het publieke debat in twijfel getrokken worden. De visie van de expert op wat moet gebeuren is slechts één evidentie die naar voor wordt gebracht in het besluitvormingsproces. Uiteindelijk blijft politiek het georganiseerde meningsverschil waarbij de verkozen meerderheid de samenleving met haar beleid kan (be)sturen. Bij dit normatieve aspect sluit een deontologisch aspect nauw aan, namelijk de vraag in welke mate het nog gepast is dat de wetenschapper communiceert/publiceert over het thema waarover voorafgaand onderzoek,

dat gericht was op beleidsmakers, werd uitgevoerd. Bij evaluatieonderzoek komt het voor dat er een vertrouwelijkheidsclausule of een moratorium (van bijvoorbeeld 6 maanden) in het contract wordt geïncorporeerd. Dit kan zowel het innemen van een publiek standpunt omvatten als gerelateerde publicaties. De tijdsafbakening van een dergelijke clausule is primordiaal, zeker omwille van proportionaliteitsoverwegingen.

Het vervolg van deze bijdrage zal drie elementen bespreken. Om te beginnen wordt de link tussen wetenschap en beleid (in België) toegelicht. Vervolgens ga ik dieper in op wetenschap en beleid vanuit een vergelijkend perspectief. Ten slotte wordt verder uitgebreid op de positie van de academicus in het beleidsadviesnetwerk.

Wetenschap en beleid in België

De link tussen wetenschap en beleid (spraktijk) is in het algemeen sterk in België. Het klassieke stramien start bij wetenschappelijk onderzoek, dat vervolgens wordt neergeschreven in een boek, waarna beleidsmakers de mogelijkheid hebben om de inzichten te gebruiken (Weiss, 1979). Het gebruik van onderzoek is hier veelal instrumenteel: kennis wordt direct gebruikt – vaak bij technische, niet-controversiële aangelegenheden.

Vanaf begin jaren 2000 ontstonden nieuwe interactieplatformen (‘interfaces’). Ten eerste lieten regeringen onderzoek uitvoeren ‘op bestelling’. In Vlaanderen zorgde de creatie van steunpunten voor een institutionalisering van onderzoeks-

en analysecapaciteit bij de universiteiten. De steunpunten functioneerden als kader voor het uitvoeren van zowel kortetermijnanalyses (vaak concreet toegepast onderzoek) als langetermijnonderzoek (conceptueel onderzoek of een analyse van een toekomstvisie, waarbij verschillende inzichten samengebracht kunnen worden). Bovendien ontstonden netwerken van academici en beleidsmakers. In Nederland werd eerder ingezet op individuele consultants en planbureaus om beleidsanalyseresultaten te genereren, naast de meer langetermijngerichte studies door de Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid. Ten tweede was er een, zij het beperkte, beweging naar het betrekken van wetenschappelijke experts in strategische adviesraden en schreven sommige van deze adviesraden onderzoek oproepen uit. Ten derde bewerkstelligden nieuwe media een evolutie naar een transactiegerichte communicatie van onderzoeksbevindingen. Deze konden nu ook via onder meer blogs, tweets en posts naar buiten gebracht worden. Daarboven werden wetenschappelijke basisrapporten uitgebreid met 'policy briefs', 'meta reviews' en zitten 'systematic literature reviews' in de lift.

Deze interactieplatformen faciliteren een overgang van een 'enkelvoudige communicatie' gericht op kennisoverdracht naar reciprociteitsnetwerken, dus met een duidelijke interactiedynamiek. Het werd mogelijk om verder te gaan dan het instrumentele gebruik van onderzoek in de richting van een model waarbij academici en beleidsmakers samen een synergetische kennisalliantie vormen (Hoppe, 1999).

Er bestaan echter vier barrières die het interactieve model bemoeilijken. Ten eerste zijn de verwachtingen van beleidsmakers en onderzoekers (vaak) niet compatibel. Het conceptuele perspectief van academici zet hen ertoe aan, om zich vooral toe te spitsen op agendasetting en de wetenschappelijke 'framing' van beleidsproblemen. Daarentegen vragen beleidsmakers, vanuit een instrumenteel perspectief, duidelijk geformuleerde en begrijpbare beleidsvoorstellen (Brans, Smet & Aubin, 2017).

Ten tweede wordt onderzoek door de politiek niet altijd momentaan, ter onderbouwing – dus instrumenteel – gebruikt. Onderzoeksbevindingen worden eveneens conceptueel of symbolisch ingezet, *a fortiori* bij (controversiële) dossiers waarbij er veel op het spel staat. Bij conceptueel gebruik sijpelen inzichten slechts geleidelijk door, vaak nadat derde actoren zoals internationale organisaties of media erbij betrokken werden. Een voorbeeld hiervan is de actieve simulatietest van de Internationale Arbeidsorganisatie, die actieve discriminatie tegen personen met een allochtone achtergrond aantoonde door telkens typische allochtone én autochtone profielen naar dezelfde vacatures te richten. De inzichten van dit onderzoek met een duidelijke narratieve component werden opgepikt door de media, in tegenstelling tot de inzichten van professor Albert Martens, die dit 'verhaal' reeds langer 'vertelde' (Brans *et al.*, 2004). Symbolisch gebruik is politiek-tactisch van aard. Zo kan een onderzoek besteld worden ter legitimering van het beleid dat de regering wil voeren, wanneer verwacht wordt dat een onderzoek de gewenste conclusies zal opleve-

ren. Een onderzoek kan ook aangevraagd worden om de besluitvorming te kunnen uitstellen. Dit vindt men bijvoorbeeld in controversiële mobiliteitsdossiers.

Ten derde wordt België gekenmerkt door een neocorporatistische cultuur met delicate compromissen die het resultaat zijn van onderhandelingen tussen maatschappelijke belangen. Het vormt vaak een uitdaging voor onderhandelaars om waarheidsclaims uit de academische literatuur te verzoenen met de fel bevochten 'package deals' in een setting met verscheidene politieke actoren (die elk een legitiem normatief standpunt verdedigen). Een afgeleide hiervan is het risico dat de synergetische dynamiek van een onderzoek op aanvraag verwatert, omdat de kennisproductie en/of de ideeëncreatie met een bindende beperking wordt geconfronteerd. Het lijkt plausibel dat (individuele) onderzoeksconsultants nog ontvankelijker zijn voor de druk om 'policy-based evidence' te genereren.

Ten vierde is het niet altijd evident voor onderzoekers en beleidsmakers hoe ze moeten omgaan met gecontesteerde kennis. Een steeds verder doorgedreven specialisering in disciplines en toenemende maatschappelijke complexiteit maken het waarschijnlijker dat onderzoeksresultaten tegengesproken worden. Tezelfdertijd is het duidelijk dat onderzoek zelf niet waardenvrij is – er moeten bijvoorbeeld onderliggende assumpties aangenomen (en gemotiveerd) worden – en de waardering en interpretatie van onderzoek gebeurt bewust of onbewust vanuit een bepaalde 'mental map'. Beleidsdomeinen waarin de contestatie van kennis zich vaak manifesteert, zijn de impact van immigratie en de berekening van de beboste oppervlakte.

Wetenschap en beleid vanuit een comparatief perspectief

Het is interessant om de connectie tussen wetenschap en beleid vanuit een comparatief perspectief te bekijken. Meer specifiek worden hier drie aspecten belicht. Ten eerste komen kennisculturen van verschillende landen aan bod. Hierbij wordt kort stilgestaan bij verschillen tussen overheidsniveaus in België. Ten tweede zal de focus liggen op beleidssectoren. Ten derde verschuift de focus naar de rol die de wetenschapper zichzelf toe-eigent.

Binnen de beleidsanalyse kunnen modelmatig twee kennisculturen tegenover elkaar worden afgezet op landelijk vlak. Ten eerste is er het conflictuele model, waarbij wetenschappers de waarheid vertellen aan de politiek, die zich openstelt (of moet stellen) voor 'scientifically-sound research'. Ten tweede kan het consensuele model onderscheiden worden. In dit geval is wetenschappelijke evidentie maar één soort evidentie. Deze moet samengaan met politieke beoordeling en maatschappelijke invloed. Het is 'normaal' dat voorstellen van experts niet integraal gevolgd worden. Het vergelijkende onderzoek tussen landen hieromtrent staat nog in zijn kinderschoenen (Blum & Brans, 2017). Het is reeds duidelijk dat er in de Verenigde Staten, een typevoorbeeld van het conflictuele model, traditioneel een kenniscultuur met veel ruimte voor objectiviteit van wetenschappers heerst. Van deze laatste wordt aanvaard dat zij de beleidsmakers uitdagen op basis van hun wetenschappelijke onderzoeksresultaten. In Groot-Brittannië wordt wetenschappelijke input op eerder pragmatische wijze ge-

kanaliseerd via de rol van de ambtenarij. Zoals reeds kort werd aangehaald, wordt in Nederland kennis gegenereerd door beleidsonderzoeksbureaus en planbureaus. Ook wetenschapsinstellingen met maatschappelijke vertegenwoordiging komen voor, wat typisch is voor het consensuele model.

Voor België werd er reeds gewezen op de creatie van de 'interfaces'. In Vlaanderen vertaalt zich dat voornamelijk in centra voor beleidsonderzoek waarin academische consortia zich toespitsen op beleidsrelevant onderzoek op korte en lange termijn. Ook het federale beleid wordt ondersteund door multi-universitaire consortia. Op dit niveau zijn de interactieplatformen echter lossier georganiseerd. In Franstalig België situeert beleidsgericht onderzoek zich dicht bij de regering, waarbij agentschappen verantwoordelijk zijn voor de monitoring en evaluatie van beleid of voor de berekeningen van statistieken.

Ook verschillende beleidssectoren hebben een verschillende traditie aangaande de mate waarin beleidsmakers openstaan voor wetenschappelijke evidentie. Een voorbeeld van een sector waarin evidentie traditioneel een vooraanstaande rol krijgt toegemeten, is onderwijs.

De rol van wetenschappers in beleidsadviesystemen

Ten slotte is er een belang voor de individuele rol die wetenschappers opnemen. In de literatuur is er sprake van vier groepen van academici (Head, 2015). Ten eerste is er de 'mainstream academic', die zich aan

het klassieke wetenschaps(communice) patroon houdt: analyseren, publiceren en dan afwachten of zijn/haar inzichten opgepikt worden door beleidsmakers. Mainstream academici hebben slechts een beperkte directe link met beleidsmakers. Een tweede groep zijn de 'policy critics'. Deze specialiseren zich in het geven van op evidentie gebaseerde kritiek binnen een specifiek beleidsdomein. Hun invloed is veelal conceptueel en gericht op de lange termijn. Ten derde onderscheiden zich 'expert-consultants'. Gegeven hun sterk adviserende rol, hebben deze academici een hechtere rol bij het uitstippelen van beleid. Ten vierde zijn er de 'consultants from inside'. Het verschil met de vorige categorie is dat in dit geval wetenschappers aangetrokken worden om vanuit publieke agentschappen of ministeriële kabinetten te werken. De laatste groep is bij uitstek het kleinst, omdat veel onderzoekers vrezen vooringenomen beleidsopties te moeten verdedigen.

De wetenschapper bekleedt een positie in het beleidsadviesnetwerk. Die kan geconceptualiseerd worden aan de hand van een venndiagram met de externe academische arena, de interne overheidsarena en de externe niet-academische arena. De Nederlandse Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid situeert zich bijvoorbeeld op de intersectie tussen externe academische arena en de interne overheidsarena. Daar bevinden zich ook de Vlaamse steunpunten voor beleidsgericht onderzoek.

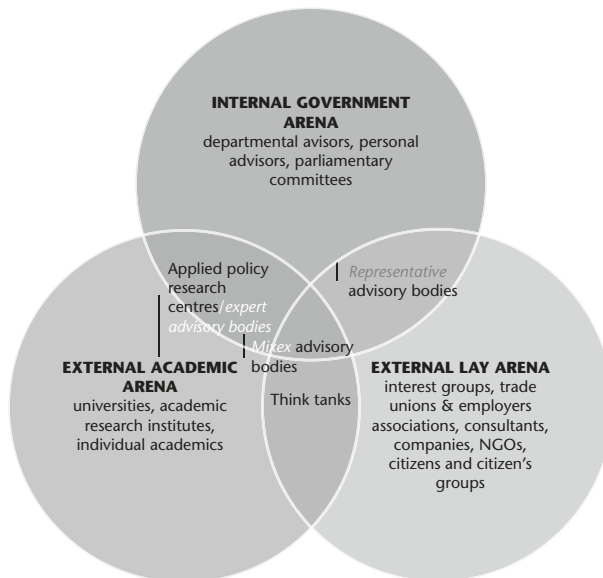
Dit model kan teruggekoppeld worden naar de vergelijking van kennisculturen van verschillende landen. In Frankrijk bijvoorbeeld opereren beleidsonderzoekers

voornamelijk vanuit de academische arena. Zij worden geconcipieerd als ‘policy critics’. In Nederland daarentegen vind je in alle arena’s een substantieel aantal academici dat zich toelegt op beleidsgericht onderzoek (Blum & Brans, 2017).

Recente studies over kennisgebruik maken zich zorgen over de sluipende politisering van wetenschappelijk onderzoek. ‘Evidence-based policy-making’ zou veranderen in ‘Policy-based evidence-making’ (Strassheim & Kettunen, 2014). Beleidsgericht onderzoek zou politiek geïnstrumentaliseerd worden. In het slechtste geval leiden mandaten voor politieke verandering naar feitenvrij beleid (Bekkers, 2014, p. 239), zoals we ook hebben kunnen vaststellen in de Brexit-campagne. Een te verregaand scepticisme zou ons echter blind maken voor nieuwe, interessante experimenten en praktijken waarbij

“evidence-based policy is the integration of experience, judgement and expertise with the best available evidence of systematic research” (Van Twist, Rouw & van der Steen, 2014, p. 29). Men kan lessen trekken uit de manier waarop sommige onderzoeksfinancieringsinstanties onderzoekers oproepen om hun wetenschappelijke output te presenteren in een taal en vorm die aantrekkelijk is voor beleidsmakers. Ook de onderzoeksprogramma’s van de Europese Unie zien erop toe dat wetenschappelijk onderzoek toegevoegde waarde heeft voor de eindgebruikers van kennis en dat projectvoorstellen voorzien in dialoog en coproductie met stakeholders.

Maar interactiemodellen vereisen dat er een dubbele maturiteit aanwezig is. Enerzijds is dat het geval voor het politiek-administratieve niveau (wanneer zij om-

FIGUUR 1. De positie van de wetenschapper/expert in het beleidsadviesnetwerk.

gaan met kennis). Concreet komt dit neer op het inzien van het belang van wetenschappelijke integriteit en respect hebben voor onderzoeksresultaten (ook wanneer de complexe sociale realiteit noopt tot genuanceerde bevindingen). Anderzijds geldt het belang van maturiteit ook voor academici. Dit uit zich in een goed inzicht in het politieke (besluitvormings)proces en het accepteren dat er andere waarheden bestaan, *a fortiori* wanneer men zich nauwer toelegt op toegepast onderzoek en specifiek beleidsadvies. Als wetenschapper moet je de durf hebben om een realiteitscheck te 'ondergaan'. Als beleidsmaker moet je de durf hebben om wetenschappelijke evidenties te incorporeren in een tegensprekelijk publiek debat.

Bibliografie

- Bekkers, V. (2014). Contested Knowledge in Theory-driven Policy Analysis: Setting the Dutch Stage. In F. van Nispen & P. Scholten (Eds.), *Policy Analysis in the Netherlands* (pp. 231-247). Bristol: The Policy Press.
- Blum, J. & Brans, M. (2017). Academic Policy Analysis and Research Utilisation in Policy Making. In M. Brans, M. Howlett & I.-G. May (Eds.), *Handbook Comparative Policy Analysis*. London: Routledge, te verschijnen.
- Brans, M., Jacobs, D., Martiniello, M., Rea, A., Swyngedouw, M., Ilke, A., Balancier, P., Florence, E. & Van der Straeten, T. (2004). *Recherche et politiques publiques: le cas de l'immigration en Belgique – Onderzoek en beleid: de gevalstudie van immigratie in België*. Gent: Academia Press.
- Brans, M., Smet, V. & Aubin, D. (2017). Policy Analysis by Academics. In M. Brans & D. Aubin (Eds.), *Policy Analysis in Belgium*. Bristol: Policy Press, te verschijnen.
- Head, B. (2015). Relationships between Policy Academics and Public Servants: Learning at a Distance? *Australian Journal of Public Administration*, 74(1), 5-12.
- Hoppe, R. (1999). Policy Analysis, Science and Politics: From 'Speaking Truth to Power' to 'Making Sense Together'. *Science and Public Policy*, 26(3), 201-210.
- Straßheim, H. & Kettunen, P. (2014). When Does Evidence-based Policy Turn into Policy-based Evidence? Configurations, Contexts and Mechanisms. *Evidence & Policy*, 10 (2), 259-277.
- Van Twist, M., Rouw, R. & van der Steen, M. (2014). Policy Analysis in Practice: Reinterpreting the Quest for Evidence-based Policy. In F. van Nispen & P. Scholten (Eds.), *Policy Analysis in the Netherlands* (pp. 17-32). Bristol: The Policy Press.
- Weiss, C. H. (1979). The Many Meanings of Research Utilization. *Public Administration Review*, 39(5), 426-431.
- Wildavsky, A. (1987). *Speaking Truth to Power: The Art and Craft of Policy Analysis*. New Brunswick, Transaction Publishers.

Op gesprek bij het ministerie

Evelien Tonkens (Universiteit voor Humanistiek)

Terwijl ik dit schrijf zit ik in de trein, op weg naar het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn & Sport om daar uitleg te geven over ons vierjarig onderzoeksproject

De belofte van nabijheid naar aanleiding van Kamervragen. Die Kamervragen zijn gesteld op basis van berichtgeving van het dagblad *Trouw* van 30 juni jl. over onze tussenrapportage. De voorpagina was ermee gevuld en ook elders in de krant besteedde men er aandacht aan. Daarop volgden Kamervragen van de SP-fractie en die waren er aanleiding toe dat het ministerie de onderzoekers bij zich riep.

De boodschap van het stuk (en van onze tussenrapportage) staat haaks op het beleid van het ministerie. Het beleid koerst op meer 'zelfredzaamheid' in zorg en welzijn, opgevat als meer zelf doen en meer steun van je naasten vragen. Ons onderzoek laat zien dat dit vaak wel wordt geprobeerd door sociaal werkers, maar dat het zelden lukt, omdat die naasten al veel doen en al overbelast zijn, omdat ze er niet zijn of niet bereid zijn te helpen. Dit is vermoedelijk geen boodschap die het beleid bevalt, want het beleid rekent in hoge mate op die naasten, die worden aangeduid met de performatieve term 'sociaal netwerk', een term die suggereert dat die naasten als een hangmat klaarstaan om je op te vangen.

We gaan met zijn drieën en we hebben ons goed voorbereid. We hebben allemaal een onderdeel van het onderzoek waar we over vertellen en we hebben allemaal bepaalde getallen en data zo nodig paraat. We verwachten namelijk dat de ambtenaren de opdracht hebben gekregen te kijken of ze het onderzoek onschadelijk kunnen maken: het is niet zo deugdelijk, het is nog maar een tussenrapportage, het heeft te weinig aandacht voor situaties waarin het sociale netwerk wel versterkt wordt enzovoort.

In het onderzoeksproject *De belofte van nabijheid* is het ministerie waarnaar ik nu op weg ben, zelf geen financier. Er zijn wel acht andere financiers, dus het had best gekund, maar we hebben het niet geprobeerd. De reden daarvoor was dat we in een vorig groot onderzoeksproject, waaraan het ministerie wel had bijgedragen, een slotconferentie hebben gegeven met de titel *Eigen kracht ontkracht*, terwijl eigen kracht een kernuitgangspunt van het beleid is. Het ministerie heeft niet expliciet laten weten dat het daar niet blij mee was. Maar is het toeval dat dit ministerie sindsdien niet meer om mijn adviezen gevraagd heeft, in tegenstelling tot daarvoor? Vóór die conferentie werd ik regelmatig gevraagd voor bijvoorbeeld lezingen, adviesgesprekken over beleidslijnen, en voor meer of minder prestigieuze commissies (zoals het voorzitterschap van de wetenschappelijke begeleidingscommissie van een evaluatie van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (Wmo), of lidmaatschap van de commissie van de Gezondheidsraad die over de 'kennisinfrastructuur van het sociale domein' moest adviseren). Het is ook een contrast met andere ministeries zoals Binnenlandse Zaken en Veiligheid en Justitie, die mij nog wel regelmatig voor dergelijke functies en taken vragen. Vooral op het terrein van Binnenlandse Zaken verricht ik onderzoek in opdracht. Dat onderzoek is ook kritisch, maar de uitkomsten ervan staan wat minder haaks op het beleid.

Toch zou ik dit nooit een reden laten zijn om mijn onderzoeksresultaten af te zwakken. Dan maar geen prestigieuze commissies. Wat de invloed die een opdrachtgever mag uitoefenen betreft, maak

ik een scherpe scheiding tussen de vraagstelling en de uitkomsten. Over de vraagstelling valt met mij goed te praten en daarop mag bijvoorbeeld een ministerie (of lokale overheid) invloed uitoefenen. De vraagstelling moet de opdrachtgever goed bevallen, want hij is tenslotte de opdrachtgever. Uiteraard moet de vraagstelling wetenschappelijk deugdelijk zijn en voldoende open, dus ik laat mij nooit een onderzoeksvraag dicteren en ik zet al mijn wetenschappelijk gezag in om zo nodig uit te leggen wat wel en geen wetenschappelijke vraagstelling is. Uiteindelijk komen we dan uit op een onderzoeksvraag die zowel wetenschappelijk als beleidsmatig deugdelijk is. Dit kan overigens alleen als er aan een subsidie deugdelijke gesprekken kunnen voorafgaan. Als er sprake is van aanbesteding is dit veel lastiger, en moet je hopen dat er na het winnen van de aanbesteding nog ruimte voor is, wat in mijn beperkte ervaring meestal wel het geval is.

Over de vraagstelling onderhandel ik, maar over uitkomsten onderhandel ik nooit. Als die het beleid niet welgevallig zijn is dat spijtig, maar dat is het risico van wetenschappelijk onderzoek laten verrichten. Een opdrachtgever die slechts geïnteresseerd is in het eigen gelijk kan beter een reclamebureau inhuren. Wil je aanpassing van de resultaten, dan ondermijn je de wetenschappelijke integriteit en daarmee de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek. Dit is niet alleen problematisch voor dit onderzoek zelf, maar ook voor de positie van universiteiten (en overigens ook voor hogescholen). Aan misbruik van de universitaire status en de status van de naam van een hoogleraar voor reclaimedoeleinden werk ik niet mee.

Wie die naam en status wil, moet bijdragen aan het gezag ervan en dit gezag niet ondermijnen. Er zit dus niets anders op dan riskeren dat je de volgende keer niet in aanmerking komt voor subsidie.

De relatie tussen beleid en wetenschap is vaak een hele kunst voor beide partijen. De eerdere bijdragen in deze rubriek geven weinig blijk van deze worsteling en suggereren dat conceptuele indelingen daartoe voldoende helderheid geven. Ik waag dat te betwijfelen. Vooral de vraag hoe beide partijen zich laten beïnvloeden is klemmend en niet gemakkelijk op te lossen.

Slechts eenmaal heb ik een conflict gehad met een opdrachtgever die mijn resultaten niet wenselijk vond omdat ze het beleid niet ondersteunden en dat was helemaal aan het begin van mijn (inmiddels 11-jarige) carrière als hoogleraar. Het ging over een nieuwe 'bewonersraad' van een woningcorporatie. De opdrachtgever vond dit zelf een uitstekende beleidsvernieuwing en wilde dat dit uit het onderzoek kwam. Dat was niet het geval, ondermeer doordat deze raad in geen enkel opzicht representatief was. De opdrachtgever betoogde toen dat representatie ook helemaal niet belangrijk was en weigerde het rapport te publiceren. Ik vond het onderzoek zelf wetenschappelijk wel deugdelijk maar de uitkomsten niet bijzonder origineel of anderszins vernieuwend, dus ik kon daarmee leven. Ik heb er wel van geleerd van meet af aan heel duidelijke afspraken te maken over de opdracht en de vraagstelling, en daaraan voldoende tijd en aandacht te besteden, zodat beide partijen het erover eens zijn wat er precies onderzocht gaat worden en waarom.

Dit kost veel tijd, mede doordat beleidsmakers vaak geen onderzoeksvraag hebben, maar wel twee andersoortige vragen. Ten eerste een handelingsvraag, bijvoorbeeld: hoe kunnen we mensen zelfredzamer maken? Daar gaat de veronderstelling aan vooraf dat zelfredzaamheid een duidelijk en nastrevenswaardig doel is. Dat is natuurlijk de vraag, dus ook daarover moet je met de opdrachtgever in gesprek, teneinde het eens te worden over een open maar toch scherpe vraagstelling. Ten tweede zijn opdrachtgevers vaak geïnteresseerd in een legitimatievraag: men wil dat onderzoek bevestigt dat het beleid heel goed is. Ook dan is het de kunst om daar in overleg met de opdrachtgever een open onderzoeksvraag van te maken. Dat is goed te doen, is mijn ervaring; het kost alleen wel tijd. (Soms hebben beleidsmakers overigens ook juist een niet zo praktische vraag. Zoals een medewerker van een woningbouwcorporatie ooit tegen me zei: “als ik een snel antwoord wil op een praktisch probleem, dan vraag ik wel een organisatieadviesbureau. Ik richt me tot de universiteit voor meer fundamentele vragen”. Dus een groot onderzoeksproject over onder meer de invloed van meritocratisering op het zelfrespect van lager opgeleiden vond hij een interessante kwestie waarvoor hij graag meebetaalde. Dat was overigens wel vóór de economische crisis en voordat de minister de verplichting invoerde dat woningcorporaties alleen nog over ‘stenen’ gingen en niet meer over sociale vraagstukken.)

Openheid is cruciaal, niet alleen voor beleidsmakers maar ook voor onderzoekers zelf. Om goed onderzoek te kunnen doen, moet je jezelf kunnen verrassen en

de openheid van geest opbrengen om niet zozeer je eigen gelijk te zoeken maar vooral je eigen ongelijk. Dat geldt voor beleidsonderzoek evenzeer als voor ieder ander onderzoek. En je moet de moed hebben om eerlijk te overwegen of je die openheid wel kunt opbrengen. Dat kan immers niet bij alle onderwerpen. In het onderzoek naar de herziening van de verzorgingsstaat bijvoorbeeld is gendergelijkheid een van mijn fundamentele uitgangspunten. Herziening van de verzorgingsstaat moet bijdragen aan grotere gelijkheid tussen mannen en vrouwen en de bestaande ongelijkheid in elk geval niet vergroten. Herzieningen die het omgekeerde doen zal ik daarom niet omarmen. Ik ben ook niet geïnteresseerd in onderzoek dat hierover vragen stelt, bijvoorbeeld onderzoekt in hoeverre grotere ongelijkheid tussen mannen en vrouwen wenselijk is. Ik zou een dergelijk onderzoek nooit verrichten. Voor mij (en op papier gelukkig ook voor de Nederlandse regering) is gendergelijkheid een fundamenteel normatief uitgangspunt, waaraan ik niet wil tornen.

Anders gesteld is het met wat je instrumentele normatieve uitgangspunten zou kunnen noemen. Daarmee bedoel ik uitgangspunten die niet over de achterliggende doelen van het beleid gaan, maar over de wijze waarop deze doelen bereikt kunnen worden. In het onderzoek over de herziening van de verzorgingsstaat gaat het dan bijvoorbeeld over de vraag hoe en onder welke voorwaarden beleid kan bijdragen aan de kwaliteit van zorg en leven van kwetsbare mensen. Dat beleid dat moet doen is niet omstreden, maar wat daartoe bijdraagt wel. Het huidige beleid gaat er bijvoorbeeld vanuit dat een grotere

nadruk op ‘zelfredzaamheid’ (waarmee zowel bedoeld wordt op meer zelf doen als op meer hulp vragen van naasten) de kwaliteit van zorg en leven van kwetsbare mensen ten goede komt. Wij onderzoeken in hoeverre en onder welke voorwaarden dat het geval is.

Ten aanzien van deze instrumentele vraagstelling is het noodzakelijk dat zowel onderzoekers als beleidsmakers zich openstellen voor alle mogelijke antwoorden en hun normatieve implicaties, los van politieke kleur. Wij als onderzoekers moeten het voor mogelijk houden dat het beleid de kwaliteit van leven beperkt of bevordert en alles daartussenin. Wanneer we daartoe niet bereid zijn, moeten we dit onderzoek niet verrichten. Wie al een vaststaande mening heeft over een onderwerp van onderzoek moet een pamflet schrijven, geen onderzoek verrichten. Iets vergelijkbaars geldt omgekeerd voor beleidsmakers: als zij van tevoren al weten wat er uit een onderzoek moet komen, moeten ze geen onderzoek laten doen, maar gewoon doorgaan met hun beleid.

Bea Cantillon acht het “cruciaal dat de onderzoeker de aanwezigheid van meerdere (normatieve) standpunten in het debat erkent”. Dat is waar, maar daarbij is het mijns inziens van groot belang om fundamentele en instrumentele normatieve standpunten te onderscheiden. Fundamentele normatieve standpunten laten we niet gemakkelijk door empirisch onderzoek onderuithalen, en dat hoeft ook niet per se, mits je je daar maar van bewust bent. Deze verschillen blijven dus naast elkaar bestaan, en dan is het inderdaad “cruciaal dat de onderzoeker de aanwezigheid van meerdere (normatieve)

standpunten in het debat erkent”, zoals Cantillon stelt. Instrumentele normatieve standpunten moet je juist wel aan empirische toetsen willen onderwerpen, en je moet ook bereid zijn deze te herzien. Hier hoeven verschillende normatieve standpunten niet naast elkaar te blijven staan en moet onderzoek juist laten zien welk standpunt wetenschappelijk gefundeerd is en klopt.

Inmiddels ben ik op de terugreis. De ambtenaren waren allervriendelijkst. En ze leken er niet op uit om het onderzoek onderuit te halen. Ze deden iets anders, wat we ook hadden kunnen verwachten maar waar we niet zo op gerekend hadden, namelijk problemen bij de gemeenten neerleggen. Logisch, want het gaat om gedecentraliseerd beleid, dus de verantwoordelijkheid voor de uitvoering ligt daar. Het is heel goed als de sociaal werkers gewoon zelf blijven zorgen (in plaats van op het sociale netwerk aansturen), vonden de ambtenaren. Mensen die zorg nodig hebben, moeten die krijgen! Maar, zeiden wij, die sociaal werkers hebben wel de opdracht om de naasten aan te spreken in plaats van mensen zelf te helpen. Daar moeten die gemeenten dan meer ontspannen mee omgaan: zorg moet vooropstaan, niet de budgetbeperkingen. Ja maar, zeiden wij, gemeenten hebben een budgetkorting van gemiddeld 25 procent. Logisch dat ze daar paniekerig over zijn en die paniek overdragen op de professionals. Ja ja, maar toch, de Wmo is er voor mensen die echt zorg nodig hebben, die moeten die krijgen.

Zo ben je ineens van een boodschapper van serieus nieuws getransformeerd

in een stok om een hond te slaan. Die hond wilden wij helemaal niet slaan; wij dachten de stokdrager een lesje te leren. Naïef misschien. Maar het herhaalt wel een andere les die ik van onderzoek doen geleerd heb: je weet nooit wie er wat met je resultaten doet. Hoe goed je daar ook van tevoren over nadenkt.

Tussen bemoeienis en gepaste betrokkenheid

Corné van der Meulen (Stichting Beroepseer)

Op het oog lijken wetenschap en politiek twee compleet verschillende werelden die elkaar versterken. De wetenschapper doet waardevrij onderzoek waaruit kennis ontstaat die politici en beleidsmakers op een efficiënte manier kunnen toepassen. Max Weber (2012) haalde in zijn beroemde lezing *‘Wissenschaft als Beruf’* al aan dat *“De wetenschap kan zeggen dat voor een bepaald doel bepaalde middelen nodig zijn, maar nooit in hoeverre het doel de middelen heiligt”*. Wel kan de wetenschap inzichtelijk maken welke doelen realistisch zijn en welke slechts een utopie. Deze indeling sluit in zekere zin aan bij het onderscheid tussen fundamentele en pragmatische normatieve overwegingen, zoals Tonkens beschrijft.

Uit de casus van Bea Cantillon blijkt dat de relatie tussen wetenschap en beleid in de praktijk vaak met spanningen en twijfels van beide kanten gepaard gaat. Deze bijdrage richt zich voornamelijk op de rol van beroepseer binnen dit thema. Allereerst richt ik mij op de vraag waaruit de kern van goed werk voor wetenschappers

bestaat. Vervolgens ga ik in op de spanningen die kunnen ontstaan tussen wetenschap en beleid, zowel in de basis als in het voorbeeld van Cantillon. Hiervoor put ik uit het onderzoek *Goed werk voor academici*, uitgevoerd door de Stichting Beroepseer en de Tilburgse School voor Politiek en Bestuur (TSPB). Dit boek verschijnt bij het begin van het academiejaar in september. Deze bundel brengt niet alleen de beroepseer van academici in kaart, maar ook de belemmeringen en dilemma's waarmee zij in hun werk kampen.

De kern van goed werk

In de bundel *Goed werk voor academici* zijn focusgroepen geformeerd waarin wetenschappers uit eenzelfde discipline in gesprek gingen over de beroepseer binnen hun professie. De groep bestuurskundigen was van mening dat goed wetenschappelijk onderzoek altijd begint met nieuwsgierigheid. Het is essentieel om op zoek te gaan naar de antwoorden op een bepaalde vraag, noem het een vorm van *waarheidsliefde*. Het vinden van deze 'waarheid' is niet altijd even makkelijk; wetenschappelijke resultaten worden na verloop van tijd immers vaak achterhaald en zeker in de sociale wetenschappen is er sprake van een complexe sociale realiteit.

Op de vraag wat goed werk is in ambachtelijke zin, ontstond meer discussie. Volgens een deel van de groep staat harde controleerbaarheid voorop, terwijl anderen daar voorzichtiger in waren. In de ogen van onze respondenten komt het aan op *speaking truth to power*. Het is de taak van academici om tegen machthebbers

te zeggen: “Hoor eens even, dat denken jullie nu allemaal wel, maar het zit heel anders in elkaar”. Dat soort autonomie is volgens hen van groot belang voor de wetenschap. Goed onderzoek veronderstelt dat je kritisch moet kunnen zijn op de macht en dus ook op een opdrachtgever.

Wetenschapper of adviseur?

Over de gewenste afstand die de wetenschap van de bestuurlijke praktijk dient te houden, bestond in de focusgroep geen eenduidigheid. Sommige bestuurskundigen pleiten voor een intensieve uitwisseling met de bestuurlijke praktijk, om zo (analoog aan de juristen) een beter inzicht in de onderzochte processen te verwerven. Andere willen juist meer distantie in acht nemen, om (analoog aan de economen) meer betrouwbare kennis te ontwikkelen. Tevens ontspon zich een debat of academici hun wetenschappelijke integriteit op de tocht zetten als zij als adviseur optreden. Het zijn vaak functies die voor een goed belegde boterham zorgen en de status van de betreffende academicus vergroten. Hoewel zij dicht bij de wetenschappelijke praktijk staan, doen deze adviseurs volgens de deelnemers vaak niet aan theorievorming of het kritisch toetsen van hun ideeën.

Het zijn spanningen tussen wetenschap en beleid die al in de basis ontstaan. Zoals de andere auteurs al aangaven, bestaan er ook spanningen vanuit de opdrachtgever die onderzoek doorgaans graag gebruikt ter legitimering van gevoerd of gepland beleid. Een rapport dat de werkwijze van de opdrachtgever fundamenteel bekriti-

seert, kan ertoe leiden dat de wetenschapper in volgende situaties niet meer wordt geraadpleegd.

De eerder benoemde spanningen zijn niet per definitie in tegenspraak met de lezing van Weber of het onderscheid tussen fundamentele en praktische normatieve overwegingen van Tonkens. *Speaking truth to power* betekent dat wetenschappers zich als expert uitspreken als blijkt dat de beleidsvoering niet tot de beoogde doelen leidt. Fundamentele overwegingen staan hier los van. Vanzelfsprekend wordt het anders als de academicus in zijn resultaten de opdrachtgever niet tegen het zere been wil stoten en de resultaten hierop aanpast.

Dit in gedachten nemend, ga ik graag terug naar de casus rondom de kinderbijslag in België. Cantillon concludeert dat de nieuwe kinderbijslagplannen niet zullen leiden tot een daling van de armoede onder kinderen (De Standaard, 2016). Vanuit haar rol als expert heeft zij het recht kritisch naar de gevolgen van het nieuwe beleid te kijken, ook als zij zelf enige input op het beleidsvoorstel heeft geleverd. Het is dan aan de politiek om te beslissen hoe hiermee om te gaan. Ik zie dan ook geen reden om te stellen dat zij vanuit haar wetenschappelijke beroepseer verkeerd zou hebben gehandeld. Wat deze situatie specifiek interessant maakt, is dat de Vlaamse minister-president Bourgeois de validiteit van het rekenwerk in twijfel trekt, waarmee hij inhoudelijke kritiek op het onderzoek levert. Een tweede punt dat afwijkt van de gedachte van Weber is dat Cantillon zich via andere bronnen presenteert als voorvechter van armoedebestrijding (Knack, 2016). Is dat onbehoorlijk vanuit wetenschappelijke beroepseer? In

de volgende paragraaf leg ik uit waarom dit volgens mij niet het geval is.

Persoonlijke betrokkenheid

Tijdens het onderzoek *Goed werk voor academici* werd duidelijk dat veel wetenschappers, voornamelijk aan de sociale kant van het academische spectrum, zich sterk betrokken voelen bij de maatschappij en hier een bijdrage aan willen leveren. Floor Basten, oprichter van onderzoeksbureau Orleón, zegt daarover: *“Er zijn veel wetenschappers die het interessant vinden wat er in de samenleving gaande is en zich daar ook mee willen bemoeien. Als wetenschapper heb je de expertise om kritisch onderscheid te kunnen maken en tot een verhaal te komen dat gaat over de samenleving. De wetenschapper wordt nu gevraagd een soort disembodied knowledge worker te zijn, terwijl hij of zij ook een eigen leven en passies heeft”*.

De laatste zin is cruciaal. Wetenschappelijk onderzoek moet waardevrij en repliceerbaar zijn; de onderzoeker echter is dat per definitie niet. Individuen kijken nooit volledig waardevrij of zonder mening naar de wereld. Wellicht is hun verzameling waarden voor sommigen zelfs de reden geweest om in de academische wereld te gaan werken. Het onderzoeken van een alternatieve focus op beleid vanuit een bepaalde waarde of simpelweg vanuit gezond boerenverstand hoeft niet in strijd te zijn met de wetenschappelijke beroepseer. Basten zegt daarover: *“De methodologie die je gebruikt, zorgt ervoor dat het logisch is dat uit een bepaalde vraag een bepaald antwoord komt. Daar volgt al*

een garantie van een zekere objectiviteit of neutraliteit uit, want wetenschappers moeten in hun publicaties transparant zijn over hun methode en het uiteindelijke resultaat wordt dan ondersteund door de peer review”.

Een sterke maatschappelijke betrokkenheid of een politieke voorkeur vormt niet per definitie een belemmering voor het werk van de academicus. De beroepseer komt pas in gevaar als wetenschappers hun onderzoek zo kaderen dat hun eigen voorkeuren altijd worden bevestigd of enkel als middel dienen om de politiek tot andere keuzes te bewegen. Om dit te voorkomen is een waardevrije transparante methodologie, waarbij de eigen nieuwsgierigheid leidend is, cruciaal. Onderzoek kan een belangrijke bijdrage leveren om de effectiviteit van beleid inzichtelijk te maken en alternatieven hiervoor te onderzoeken. Hoewel spanningen van alle tijden zijn, kunnen wetenschap en beleid elkaar in dat geval enkel versterken.

Bibliografie

- De Standaard (2016). Nieuwe kinderbijslag doet armoede niet dalen. Geraadpleegd via http://www.standaard.be/cnt/dmf20160601_02319378.
- Knack (2016). <http://www.knack.be/nieuws/belgie/bea-cantillon-wie-had-ooit-gedacht-dat-we-in-vlaanderen-nog-voedselbonnen-zouden-invoeren/article-normal-573423.html>.
- Weber, M. (2012). *Politiek als beroep voorafgegaan door Wetenschap als beroep*. Vertaald door Hans Driessen. Nijmegen: Vantilt.